

Bakos Áron

Etnográfia a korona idején

Reconsidering the rules of ethnographical and oral history research in times of global crises and digital ubiquity [Digio1]

Beszámoló a 15. SIEF kongresszusról, 3

(Breaking the rules? Power, participation and transgression.

Helsinki, 2021. június 19–24.)

DOI: [10.54742/tabula.2021.1.07](https://doi.org/10.54742/tabula.2021.1.07)

1.

A SIEF idén megrendezett konferenciájára a járvány nemcsak az online térbe való költözéssel, de a tárgyalt témák tekintetében is nagy hatást gyakorolt. A járványhelyzettel összefüggő kérdések számos szekcióban felmerültek, miközben több panel kimondottan az ezzel kapcsolatos folyamatok megvitatására vállalkozott. Az egyik ilyen, a következőkben bemutatásra kerülő szekció elsősorban azokat a módszertani kihívásokat tárgyalta, amiket a személyes jelenlét hiánya, a terepmunka körülményeinek megváltozása jelent az etnográfia és az oral history módszerével, illetve az archívumokban dolgozó kutatók számára. Az Anne Heimo és Marija Dalbello által szervezett panel kilenc előadása különböző szempontok mentén és terepmunkák tapasztalatai alapján járta körül a kérdést.

2.

Julia Popcheva összehasonlító terepmunkájáról számolt be, amelynek során bolgár tánc csoportok közösségi életét tanulmányozta. Előadásában a négy fal közé zárt élethelyzet és a résztvevő megfigyelés módszere közötti feszültségre reflektált, és részletesen bemutatta, hogy a csoportok társas életének megváltozásával párhuzamosan milyen új módszereket adoptált a kutatása során (online interjúk és események követése; korábbi programok online életének retrospektív kutatása; internetes kommunikáció követése). Módszertani szempontból a nehézségek mellett az online tér fizikai kötetlenségének előnyeire is kitért, és rámutatott, hogy a lakásba zárva máskülönben nehezen elérhető csoportokhoz is el tudott jutni a kutatása során.

3.

Varvara Redmond az ortodox zsidó közösségek körében folytatott, a nők rituális tisztáltságával (niddah) kapcsolatos nemzetközi kutatásának módszereit mutatta be. Előadása a szekció fókuszától eltért annyiban, hogy egy olyan terepmunkát ismertett, amely kezdettől az online térben zajlott, így a vírus megjelenését, annak következményeit nem érintette. Ugyanakkor részletesen ismertette kutatási eszköztárát aszerint, hogy a hagyományos, offline módszereknek az online térbe átemelt formáiról vagy a digitális etnográfia sajátos adatfelvételi technikáiról van szó. Utóbbiak közül részletesen a mediatizált vallásosság különböző fórumainak diskurzuselemzését, illetve e vizsgálat következtetéseit ismertette. Mint rámutatott, az így kapott eredmények sok esetben eltérhetnek a korábbi módszerekkel gyűjtött adatoktól.

4.

Minna Uusivirta előadásában az olimpikon kerékpározó nőkkel foglalkozó kutatásának módszertani kihívásaira – főként az interjúk adatfelvételi technikára reflektált. Egyrészt az online és offline interjúk közötti különbségeket, potenciális előnyeiket és hátrányaikat taglalta, másrészt pedig a kutatási kontextus keretén belül a téma sajátosságaiból fakadó eltérésekre, kihívásokra reagált.

5. Giovanna Palutan az olaszországi bevándorlók megvendéglésével, étkeztetésével kapcsolatos kutatásáról számolt be, mely egy nagyobb, nemzetközi, a táplálkozás és a társadalmi integráció kérdéseit vizsgáló projekt része. A koronavírus megjelenésével ellehetetlenülni látszó terepmunka új helyszínévé azok az online események váltak, melyeken egy civil szervezet tartott digitális, főzéssel kapcsolatos programokat. Az előadó tapasztalatai alapján olyan általánosabb érvényű kérdéseket vizsgált, mint az adatközlő és a kutató viszonya, a kapcsolatok kialakításának lehetőségei a digitális világban, illetve az offline és az online terek kapcsolata. Többek között rámutatott, hogy a digitális kutatással egyszerre válik könnyűvé a kapcsolatfelvétel máskülönben elérhetetlen emberekkel és egyben nehézkessé ezek elmélyítése a korábbi, offline ismertség hiányában.
6. Kirsti Salmi-Niklander oktatási tapasztalatain, az egyetemi hallgatóknak tartott módszertani kurzusok, gyakorlatok ismertetésén keresztül reflektált a járvány módszertani következményeire. Előadásában három, különböző hallgatóknak szóló, különböző terepeket célzó és módszereket alkalmazó kurzust, illetve kutatást mutatott be. Az eltérő projektek közös pontjai a járvány támasztotta nehézségek mellett az interjúk módszerek intenzív használata és a különböző, az offline vagy az online térben nyilvánossá tett, kiállított eredmények voltak.
7. Az előadásokat követő diszkusszió során három nagyobb kérdéskör került szóba. Az első, hogy a különböző módszerekkel és fórumokon végzett gyűjtés mennyiben hoz eltérő eredményeket. A második, hogy az online közegbe megteremthető-e a bizalomnak az a légköre, ami a személyes találkozáson alapuló gyűjtéseket jellemzi. Végül, hogy a digitális etnográfia egyet jelent-e az online közegek kutatásával, minőségileg más-e, mint a korábbi adatfelvételi technikáknak az internetes közeghez való igazítása. A hozzászólók e kérdésekkel kapcsolatban nem feltétlenül fogalmaztak meg általános érvényű válaszokat, inkább a fentebb ismertetett kutatások tapasztalatain nyugvó vélemények hangzottak el.
8. A második – a program szerint hosszabbra tervezett – szessziót Mia Hovi előadása nyitotta meg, melyben a New York városában élő bolíviai ajmara csoportok etnikus identitásával kapcsolatos, elsősorban az ünnepekre fókuszáló kutatásáról számolt be. Módszertani kihívásokként az adatközlők eléréséről, a kapcsolattartás nehézségeiről beszélt, továbbá mint etikai dilemmát vetette fel a járványhelyzet érzékeny időszakában való gyűjtés problémáját.
9. Marija Dalbello az Ellis Island Oral History archívumban végzett kutatásáról számolt be. Az előadás szűkebb témája nem azokat a kérdéseket érintette, amelyek az interjúk alanyainak életére vonatkoztathatóak, azok rekonstrukcióját teszik lehetővé, hanem olyan metaszintű problémákat tárgyalt, amik magára az archívum, a szövegek, az adatok létrehozására, azok általános, strukturális, textológiai természetére, metodológiai meghatározottságukra mutatnak rá. Így az interjúk szövegével kapcsolatban például olyan, máskülönben marginálisnak tetsző részletekre tért ki, amelyek magát az archívumot teszik láthatóvá és rámutatnak a különböző kiválasztási, jegyzetelési, átírási, digitalizációs folyamatok által rétegesen létrejövő korpuszra. Végezetül azokat a kutatási perspektívákat vázolta fel, amik a szövegek másodlagos kontextusaihoz kapcsolódnak (*postmemory*), az archívumi anyagok használatának, birtokbavételének kérdéseit, illetve a különböző paratextusokat vizsgálják.

10.

Végül Vivienne Marquart előadásában azokról a metodológiai kihívásokról számolt be, amit a járvány kitörése jelentett az oral history szemléletét alkalmazó különböző projektekben. Az előadásában három ilyen, a nők politikai részvételét, a bevándorlás történetét és a kézművességet elemző kutatást vázolt fel. A három eset felvázolásával az előadás elsősorban arra a kérdésre reflektált, hogy a személyes jelenlét hiánya hogyan hat vissza a kutatásokra. Következtetésében a digitális átállásnak inkább az előnyeit emelte ki: máskülönben elérhetetlen adatközlőkhöz juthattak el, az interjúk fókuszáltabbak lettek és általában újragondolhatták a témákhoz kapcsolódó módszereket. Ugyanakkor azt is megtudhattuk, hogy olyan érzékenyebb témák kutatását, mint amilyen a nők politikai szerepvállalása volt, felfüggesztették a járvány idejére.

11.

A második szekciót lezáró diszkusszió elsősorban az archívumok témája és hozzáférhetősége problémája körül forgott, a hozzászólók az archiválás és a közzététel megváltozott jogi feltételeinek következményeit, a digitális archívumok adatfelhalmozási dilemmáit, illetve az online közegekben található adatok felhasználhatóságának jogi és etikai vonatkozásait taglalták. Végül a beszélgetés e módszertani kérdések felől az internet kulturális hatásai felé terelődött, s rendkívül változatos kérdéseket érintett: többek között szóba került a magán és a nyilvános szférák közötti határ elmosódása, a vallási rítusok szekularizációja a digitális térben vagy a tudás, az információhoz való hozzáférés átalakulása.

12.

A panelről összefoglalóan elmondható, hogy a rendelkezésre álló – talán indokolatlanul is – szűkre, mindössze tizennégy percre szabott időkeret nem feltétlen volt alkalmas arra, hogy minden esetben megismerhessük magát a kutatást, annak módszertanát, a gyűjtési technikák megváltoztatását, de különösen az ezek mögött álló motívációkat, megfontolásokat. Vagyis a panel általában szenvedett attól, hogy a metodológiai okfejtéseknek kapcsolódniuk kellett magához a kutatásokhoz, a változtatások reflexiója pedig mintegy megkövetelte a két kontextus, az általános vizsgálati kérdés és közeg, valamint az eredeti módszertan leírását is. Emiatt a legtöbb előadás inkább deskriptív maradt, s kevésbé érvényesültek az analitikus szempontok. Így ironikus módon a máskülönben nagyon széttartó kutatásokat összekapcsolni hivatott pont, a járvány témája is kissé elsikkadt. A koronavírus kérdése a legtöbb előadásban egyszerűen olyan tényezőként jelentkezett, mint ami a személyes érintkezést, a fizikai találkozásokon nyugvó gyűjtési technikákat ellehetetlenítette, és így mind az előadások többsége, mind a beszélgetések az offline és az online gyűjtés összehasonlítására futottak ki. Vagyis olyan szempontok, érvek, dilemmák néhány rövid megjegyzésen kívül nem igazán kerültek elő, amelyek valóban a világjárvány alatti gyűjtés episztemológiai, etikai problémáit, s nem az online kutatások többnyire ismerős problémáit hozták volna elő. Ugyanakkor a panel összességében – vagyis az egyes előadások egyéni eredményein, továbbgondolandó felvetésein túl – tanulságos volt annyiban, amennyiben az online gyűjtésekkel kapcsolatban többnyire ugyanazokat az előnyöket és hátrányokat emelték ki az előadók, ahogy az online térbe való átlépés is sokszor hasonló irányokba, például a nagyobb nemzetközi kitekintés felé terelte a máskülönben eltartó kutatásokat. S hasonlóképpen érdekes volt látni, hogy az online végzett etnográfia és az online etnográfia közötti különbségtevés milyen hangsúlyossá vált a diszkusszió során. Összességében tehát, ha a panel előadásai nem is válaszolták meg azt a kérdést, hogy mit jelent a koronavírus sajátos közegében kutatást végezni, hallgatóként betekintést nyerhettünk abba, hogy mivel jár az online térben való kutatás, illetve egy korábbi projekt digitális közegbe való átemelése a terepen vagy az archívumokban dolgozó etnográfusok számára.